TOETSBLOK 3

Thema 5 & 6

Werkboek

THEMA 5

Je eerste bijbaantje bij de Appie

De arbeidsmarkt, je loonstrookje en de cao

THEMA 6

Frietjes, spaarpotjes & het geheim van de bank

Inflatie, geld en de rol van de bank

Leerjaar 2 basis/kader

Naam: _____ klas: _____

Versie november 2026

Inhoud

Thema 5 — Je eerste bijbaantje bij de Appie 3

Les 5.1 — Solliciteren bij de Appie: hoe werkt de arbeidsmarkt? 4

Les 5.2 — Bruto, netto en dat mysterieuze loonstrookje 8

Les 5.3 — Waarom cao-afspraken handig zijn 12

Les 5.4 — Investeren in jezelf (en een tijdreis naar 1970) 15

Les 5.5 — Zelf een loonstrookje uitrekenen 19

Extra rekenopdrachten 21

Thema 6 — Frietjes, spaarpotjes & het geheim van de bank 23

Les 6.1 — Waarom kostte een frietje vroeger minder? 24

Les 6.2 — Wat ís geld eigenlijk? 28

Les 6.3 — Wat doet de bank met jouw geld? 31

Les 6.4 — De ECB: bewaker van de euro en de rente 35

Les 6.5 — Koopkracht in de praktijk: prijzen toen en nu 38

Extra rekenopdrachten 40

Toetsvoorbereiding 41

THEMA 5

Je eerste bijbaantje bij de Appie

De arbeidsmarkt, je loonstrookje en de cao

Leerjaar 2 basis/kader

Les 5.1 — Solliciteren bij de Appie: hoe werkt de arbeidsmarkt?

Leerdoel: Je herkent wat de arbeidsmarkt is. Je wijst in een tabel aan wat het minimumjeugdloon voor jouw eigen leeftijd is.

Theorie & uitleg

Zaterdagochtend. Je fietst naar de Albert Heijn voor je eerste dienst als vakkenvuller. Mag je eigenlijk wel loon vragen voor "gewoon" schappen vullen? Ja. Jij bent niet de enige scholier die wil werken. En de Appie is niet de enige winkel die extra handen kan gebruiken.

Dit heet de **arbeidsmarkt** : de plek waar bedrijven die mensen zoeken, en mensen die willen werken, elkaar vinden. Hier ontstaat een **loon** . Dat is de prijs van arbeid.

Mag jij al werken? De regels voor 13- en 14-jarigen

Ben je 13 of 14? Dan mag je alleen licht werk doen, zoals helpen met vakken vullen. Achter de kassa werken mag nog niet. Op een schooldag mag je geen gewone bijbaan hebben. Op een vrije dag mag je maximaal 7 uur werken. Let op: het minimumloon geldt pas vanaf 15 jaar. Onder de 15 heb je dus geen recht op een wettelijk minimumloon.

De arbeidsmarkt

Op de **arbeidsmarkt** zoeken werkgevers personeel, en zoeken mensen werk.

- Werkgevers willen mensen inhuren. Dat heet de **vraag naar arbeid** .
- Mensen willen werken. Dat heet het **aanbod van arbeid** .

Het loon is de prijs van arbeid.

Arbeid is een productiefactor

Een bedrijf heeft verschillende dingen nodig om te kunnen werken: mensen, machines en gebouwen, en grondstoffen. Die heten **productiefactoren** . Het werk dat mensen doen, heet **arbeid** . Jij levert arbeid als vakkenvuller. Zonder jou blijven de schappen leeg.

Vraag en aanbod bij de Appie

Op zaterdag en op koopavond is het druk in de winkel. Dan wil de Appie meer mensen laten werken: de vraag naar arbeid is dan groter. In de vakantie hebben scholieren meer tijd: het aanbod van arbeid is dan groter.

Minimumjeugdloon

De wet bepaalt hoeveel je minstens moet verdienen: het **minimumloon** . Ben je jonger dan 21 jaar? Dan geldt het **minimumjeugdloon** . Hoe jonger je bent, hoe lager dat loon. Vanaf 21 jaar krijg je het volledige minimumloon.

Het minimumjeugdloon per leeftijd (per 1 juli 2026)

Leeftijd	Percentage van WML	Uurloon (bruto)
15 jaar	30%	€4,50
16 jaar	34,5%	€5,17
17 jaar	39,5%	€5,92
18 jaar	50%	€7,50
19 jaar	60%	€8,99
20 jaar	80%	€11,99
21 jaar en ouder	100%	€14,99

Bron: Rijksoverheid, bedragen minimumloon per 1 juli 2026. Deze bedragen worden elk half jaar (op 1 januari en 1 juli) opnieuw vastgesteld: docent, controleer de actuele bedragen op rijksoverheid.nl vóór gebruik.

Het minimumjeugdloon per leeftijd als grafiek (per 1 juli 2026, bruto per uur)

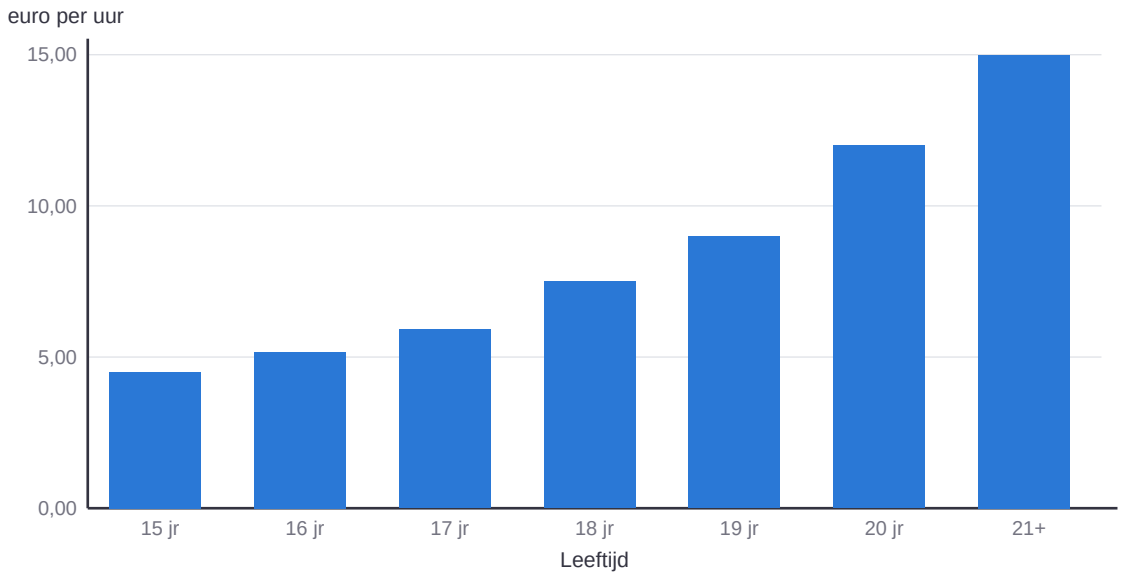

Bron: Rijksoverheid, bedragen minimumloon 2026

Iedereen een eerlijke kans

Een werkgever mag je niet afwijzen om je afkomst, je geloof of omdat je een jongen of meisje bent. Dat is **discriminatie** . Dat is verboden.

Toch gebeurt het. Onderzoekers stuurden twee keer dezelfde brief, alleen met een andere naam. De ene naam klonk Nederlands, de andere niet. De Nederlandse naam werd vaker uitgenodigd.

Word jij gediscrimineerd? Vertel het aan iemand die je vertrouwt, bijvoorbeeld je mentor.

Kernbegrippen

Arbeidsmarkt

De plek waar werkgevers personeel zoeken en mensen werk zoeken. Het loon is de prijs van arbeid.

Productiefactoren

Wat een bedrijf nodig heeft om te werken: mensen (arbeid), machines en gebouwen, en grondstoffen.

Vraag naar arbeid

Het aantal werknemers dat werkgevers willen inhuren, bijvoorbeeld afhankelijk van drukte in de winkel.

Aanbod van arbeid

Het aantal mensen dat wil werken.

Minimumjeugdloon

Het minimumloon voor jongeren van 15 tot en met 20 jaar. Hoe jonger je bent, hoe lager het is.

Wettelijk minimumloon (WML)

Het laagste loon dat iemand van 21 jaar of ouder mag krijgen.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is een productiefactor? Welke productiefactor lever jij met je bijbaantje?

2. Wat is de arbeidsmarkt?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** De plek waar werkgevers en mensen die werk zoeken elkaar vinden
- ◯ **B** Een markt met groente en fruit
- ◯ **C** Een winkel

3. Maak de zin af: "Het loon is de ... van arbeid."

4. Kijk in de tabel. Hoeveel is het minimumjeugdloon per uur voor iemand van 15 jaar?

5. Wanneer wil de Appie meer mensen laten werken?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Op zaterdag
- ◯ Op dinsdagochtend

6. Wat is arbeidsmarktdiscriminatie? Geef een voorbeeld.

Zilver: Toepassing & Rekenen

7. Een 18-jarige verdient €7,50 per uur. Hij werkt 2 uur. Hoeveel verdient hij?

8. In de vakantie willen meer scholieren werken. Wordt het aanbod van arbeid groter of kleiner?

9. Mag een 13-jarige achter de kassa werken?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Ja
- ◯ Nee

10. Een 21-jarige krijgt meer loon dan een 16-jarige voor hetzelfde werk. Vind je dat eerlijk? Maak de zin af: "Ik vind het (niet) eerlijk, omdat ..."

Les 5.2 — Bruto, netto en dat mysterieuze loonstrookje

Leerdoel: Je herkent het verschil tussen brutoloon en nettoloon. Met een invulschema bereken je een eenvoudig nettoloon.

Theorie & uitleg

Eind van de maand krijg je je eerste loonstrookje. Je had uitgerekend dat je €80,- zou verdienen. Maar op je rekening staat een ander bedrag. Hoe kan dat?

Brutoloon en nettoloon

- **Brutoloon** : het loon dat je afspreekt met je werkgever. Daar gaat nog iets vanaf.
- **Nettoloon** : het geld dat je echt op je rekening krijgt.

Brutoloon - inhoudingen = nettoloon.

Loonheffing

Je werkgever houdt **loonheffing** in op je loon. Dat is belasting en premie. Je werkgever betaalt dat aan de Belastingdienst. Van dat geld betaalt de overheid bijvoorbeeld scholen en de zorg.

Waarom houd je als scholier bijna alles over?

Verdien je weinig? Dan krijg je korting op de loonheffing. Daardoor betalen scholieren met een bijbaantje vaak weinig of geen loonheffing. Bruto en netto zijn dan bijna gelijk. Verdien je later meer, dan gaat er een groter deel van je loon af.

Vakantiegeld

Je bouwt ook **vakantiegeld** op: minstens 8% van je brutoloon. Meestal krijg je dat in één keer, in mei.

Zo ziet een loonstrook eruit

Download de loonstrook van Noor (16). Ze werkt als vakkenvuller. Zoek op de loonstrook: haar uren, haar brutoloon en haar nettoloon. De nummers 1 tot en met 5 vertellen wat elke regel betekent.

De werkgever en de persoonsgegevens op deze loonstrook zijn verzonnen.

Download de loonstrook (pdf)

Bruto en netto: bijbaantje en fulltime baan vergeleken

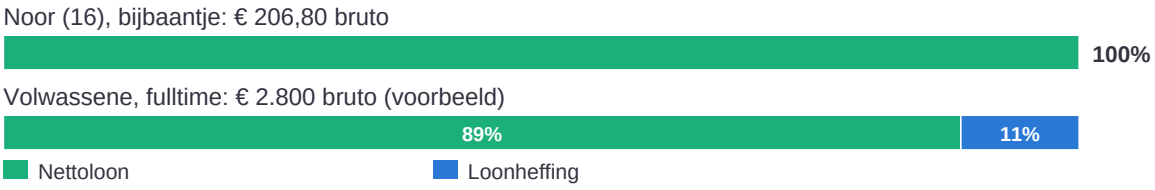

Door de loonheffingskorting betaalt Noor geen loonheffing. Bij een fulltime salaris gaat er wel een flink deel af (ongeveer 11% in dit vereenvoudigde voorbeeld, zonder pensioenpremie).

Kernbegrippen

Brutoloon
Het loon dat je afspreekt, voordat er iets af gaat.

Nettoloon
Het geld dat je echt op je rekening krijgt.

Loonheffing
Belasting en premie die van je loon af gaan. Je werkgever betaalt dat aan de Belastingdienst.

Loonheffingskorting
Korting op de loonheffing. Verdien je weinig? Dan gaat er bijna niets van je loon af.

Loonstrookje
Een overzicht van je loon: brutoloon, wat eraf gaat en je nettoloon.

Vakantiegeld
Minstens 8% extra loon. Meestal krijg je dat in mei.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Welk loon krijg je echt op je rekening?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Brutoloon
- ◯ Nettoloon

2. Maak de zin af: "Brutoloon - inhoudingen = ..."

3. Wat is loonheffing?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** Belasting en premie die van je loon af gaan
- ◯ **B** Een extraatje van je baas
- ◯ **C** Je vakantiegeld

4. In welke maand krijg je meestal je vakantiegeld?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Je bruto weekloon is €60,-. Er gaat €3,- loonheffing af. Wat is je nettoloon?

6. Je brutoloon is €100,-. Er gaat €5,- loonheffing af. Wat is je nettoloon?

7. Je hebt een klein bijbaantje. Gaat er veel of weinig loonheffing af? Maak de zin af: "Weinig, want ..."

8. Waarom is het slim om je loonstrookje te bekijken? Maak de zin af: "Dan zie ik of ..."

Rekenopdrachten

1. Je bruto maandloon is €300,-. Er wordt geen loonheffing ingehouden. Wat is je nettoloon?

Antwoord (€): _____

2. Je werkt 6 uur op zaterdag tegen €7,50 per uur (18 jaar). Wat is je brutoloon die dag?

Antwoord (€): _____

3. Van je bruto weekloon van €70,- gaat 10% loonheffing af. Hoeveel euro loonheffing is dat?

Antwoord (€): _____

4. Je bruto weekloon is €40,-. Er gaat €2,- loonheffing af. Invulschema: €40,- - €2,- = €... Wat is je nettoloon?

Antwoord (€): _____

5. Je bruto maandloon is €200,-. Er gaat 5% loonheffing af. Stap 1: 5% van €200,- = €... Stap 2: €200,- - €... = nettoloon. Wat is je nettoloon?

Antwoord (€): _____

6. Je bruto weekloon is €100,-. Er gaat €5,- loonheffing af. Wat is je nettoloon?

Antwoord (€): _____

7. Je werkt 3 uur. Je verdient €6,- per uur. Hoeveel verdien je?

Antwoord (€): _____

8. Je bouwt elke maand €10,- vakantiegeld op. Hoeveel heb je na 12 maanden?

Antwoord (€): _____

Les 5.3 — Waarom cao-afspraken handig zijn

Leerdoel: Je herkent wat een cao is. Je wijst één voordeel voor werknemers aan.

Theorie & uitleg

Na je eerste zondagdienst bij de Appie kijk je op je loonstrookje. Voor de uren op zondag krijg je meer per uur dan op zaterdag. Een vergissing? Nee: dat is een **toeslag** . Die staat in de cao.

Cao

Een **cao** is een lijst met afspraken over werk. Bijvoorbeeld over loon, werktijden, toeslagen en vakantiedagen. Werkgevers en vakbonden maken die afspraken samen. De cao geldt voor alle werknemers bij die werkgevers, dus ook voor jou.

Vakbond

Een **vakbond** komt op voor werknemers. De vakbond praat met de werkgevers over de afspraken in de cao.

Wet, cao en contract

- **De wet** geldt voor iedereen. Bijvoorbeeld het minimumjeugdloon en minstens 8% vakantiegeld.
- **De cao** mag alleen iets extra's geven, zoals een zondagtoeslag. Nooit minder dan de wet.
- **Jouw contract** gaat over jouw eigen afspraken, zoals hoeveel uur je werkt.

Samen sta je sterker

Alleen heb je weinig te zeggen: er zijn genoeg andere scholieren die het werk willen doen. Met een vakbond praten veel werknemers samen met de werkgever. Dan sta je sterker.

Burgerschap — Je mag meedoen

Alleen sta je zwak. Samen met anderen sta je sterker. Dat doet een vakbond.

Ook handig voor werkgevers

Een werkgever hoeft niet met iedere werknemer apart te praten. Alles staat in één cao. Dat scheelt tijd.

Wet, cao en arbeidscontract: drie lagen

1. De wet: ondergrens voor iedereen: minimum(jeugd)loon, 8% vakantiegeld ->
2. De cao: mag er alleen iets bovenop doen: toeslagen, hoger loon ->
3. Jouw contract: functie en uren; niet slechter dan cao en wet

Vroeger: werken zonder regels

Rond 1870 werkten mensen in fabrieken vaak meer dan twaalf uur per dag. Ook kinderen moesten werken.

- **1874** : kinderen onder de 12 mogen niet meer in fabrieken werken.

- **Rond 1900** : werknemers richten vakbonden op. Samen staan ze sterker.
- **1919** : een wet zegt: maximaal 8 uur werken per dag.

Jouw regels voor werken als 13-jarige komen dus uit een lange geschiedenis.

Kernbegrippen

Collectieve arbeidsovereenkomst (cao)

Afspraken over werk, zoals loon en toeslagen. Werkgevers en vakbonden maken die samen.

Vakbond

Een club die opkomt voor werknemers.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Mag een cao een lager loon geven dan het minimumjeugdloon uit de wet? Leg uit.

2. Wat is een cao?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** Een lijst met afspraken over werk, zoals loon en toeslagen
- ◯ **B** Een soort belasting
- ◯ **C** Een loonstrookje

3. Maak de zin af: "Een vakbond komt op voor ..."

4. Wie maken samen een cao?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Werkgevers en vakbonden
- ◯ Leraren en leerlingen
- ◯ De politie en de rechter

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Noem één voordeel van een cao voor werknemers en één voordeel voor werkgevers.

6. Je krijgt meer loon als je op zondag werkt. Hoe heet dat extra geld?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Toeslag
- ◯ Premie
- ◯ Korting

7. Waarom sta je sterker met een vakbond? Maak de zin af: "Omdat je dan met veel ..."

8. Een scholier zegt: "Ik werk net zo hard als mijn collega van 20. Ik wil hetzelfde loon." Is dit een feit of een mening?

Les 5.4 — Investeren in jezelf (en een tijdreis naar 1970)

Leerdoel: Je herkent dat leren of een cursus volgen een investering kan zijn. Je herkent het verschil tussen nominaal en reëel inkomen.

Theorie & uitleg

investeren in menselijk kapitaal

Een vriendin van je volgt naast haar bijbaantje een cursus. Ze verdient er nu niets mee, en ze kan in die tijd niet werken. Toch is het slim.

Menselijk kapitaal

Alles wat je weet en kunt, heet je **menselijk kapitaal** . Bijvoorbeeld je diploma, een cursus of werkervaring.

Investeren in jezelf

Leer je iets nieuws? Dan **investeer** je in jezelf. Nu kost het tijd of geld. Later kun je er meer mee verdienen, of makkelijker werk vinden.

Burgerschap — Je mag jezelf zijn

Tijd in jezelf steken helpt je later verder. Jij kiest hoe je dat doet.

Opofferingskosten

Ga je doorleren in plaats van werken? Dan loop je nu loon mis. Dat gemiste loon noem je de **opofferingskosten** van doorleren.

Investeren in jezelf: inkomen per jaar met en zonder vervolgopleiding (voorbeeld)

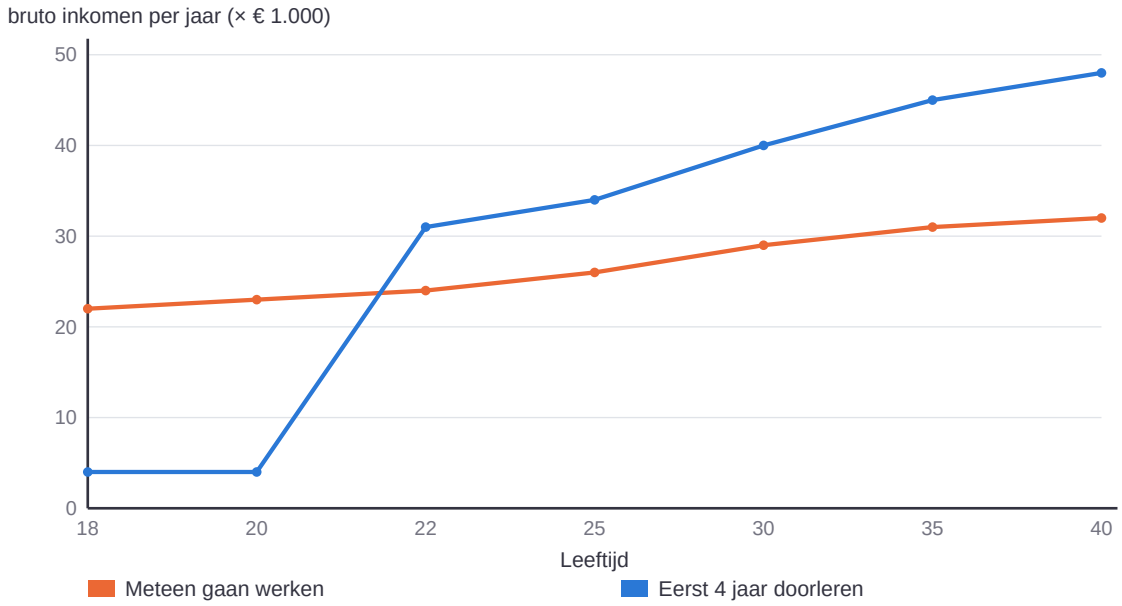

Tijdens de studie verdien je bijna niets (alleen een bijbaan): dat gemiste loon zijn de opofferingskosten. Daarna verdien je gemiddeld meer. Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

nominaal versus reëel inkomen

Je opa verdiende in 1970 als tiener ongeveer €0,85 per uur. Een bioscoopkaartje kostte toen ongeveer €1,25. Had hij het slechter dan jij?

Nominaal en reëel inkomen

- **Nominaal inkomen** : het bedrag in euro's.
- **Reëel inkomen** : wat je met dat geld kunt kopen. Dat heet ook je **koopkracht** .

Prijzen stijgen door de jaren heen. Dat heet **inflatie** . Daarom vergelijk je lonen van vroeger niet in euro's, maar in wat je ervan kon kopen.

Formule: gaat je koopkracht omhoog of omlaag?

verandering koopkracht ~ % loonstijging - % prijsstijging

Voorbeeld

Je loon gaat 5% omhoog. De prijzen gaan 3% omhoog. Reken: 5% - 3% = 2%. Je kunt dus ongeveer 2% meer kopen. Je koopkracht is gestegen.

Gaan de prijzen harder omhoog dan je loon? Dan komt er een min-getal uit. Je kunt dan minder kopen, ook al krijg je meer euro's.

Zo vergelijk je toen en nu

Reken uit hoeveel uur je moet werken voor iets.

- 1970: €1,25 ÷ €0,85 ~ 1,5 uur werken voor een bioscoopkaartje.
- Nu: €14,50 ÷ €5,17 ~ 2,8 uur werken voor een bioscoopkaartje.

Voor een bioscoopkaartje moet een tiener nu dus langer werken. De bedragen van 1970 zijn afgeronde schattingen.

Kernbegrippen

Menselijk kapitaal
Alles wat je weet en kunt, zoals je diploma en werkervaring.

Investeren in menselijk kapitaal
Tijd of geld in jezelf steken, zoals een cursus. Later kun je dan meer verdienen.

Nominaal inkomen
Je inkomen in euro's.

Reëel inkomen
Wat je met je inkomen kunt kopen (je koopkracht).

Inflatie
Prijzen stijgen. Je kunt met hetzelfde geld minder kopen.

Opofferingskosten

Wat je opgeeft als je iets kiest. Bijvoorbeeld: je leert door en loopt daardoor loon mis.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is menselijk kapitaal?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** Alles wat je weet en kunt
- ◯ **B** Het geld op je bankrekening
- ◯ **C** Een gebouw

2. Noem één manier om in jezelf te investeren.

3. Wat is inflatie?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** Prijzen stijgen
- ◯ **B** Prijzen dalen
- ◯ **C** Je loon stijgt

4. Koppel het woord aan de uitleg.

A Wat je met je geld kunt kopen

B Het bedrag in euro's

Schrijf achter elk woord de goede letter.

Nominaal inkomen: _____

Reëel inkomen: _____

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Een bioscoopkaartje kost €12,-. Je verdient €6,- per uur. Hoeveel uur moet je werken voor een kaartje?

6. Je gaat doorleren in plaats van werken. Wat loop je dan nu mis? Maak de zin af: "Ik loop nu ... mis."

7. Je loon stijgt een beetje. Maar alle prijzen stijgen veel meer. Kun je dan meer of minder kopen?

Rekenopdrachten

1. Je loon stijgt met 4%. De prijzen stijgen met 1%. Met hoeveel procent stijgt je koopkracht ongeveer?

Antwoord (%): _____

2. Je loon stijgt met 2%. De prijzen stijgen met 5%. Hoeveel procent verandert je koopkracht ongeveer? (Daalt je koopkracht? Vul dan een min-getal in.)

Antwoord (%): _____

3. Vorig jaar verdiende je €6,- per uur en kostte een ijsje €2,-. Van 1 uur werken kocht je dus 3 ijsjes. Nu verdien je €6,60 per uur en kost een ijsje €2,20. Hoeveel ijsjes koop je nu van 1 uur werken?

Antwoord (ijsjes): _____

4. Een spijkerbroek kost €60,-. Je verdient €6,- per uur. Invulschema: €60,- ÷ €6,- = ... uur. Hoeveel uur moet je werken voor de broek?

Antwoord (uur): _____

5. Een bioscoopkaartje kostte vroeger €5,- en kost nu €14,50. Met hoeveel euro is de prijs gestegen?

Antwoord (€): _____

6. Een bioscoopkaartje kost €12,-. Je verdient €6,- per uur. Hoeveel uur moet je werken?

Antwoord (uur): _____

7. Een spijkerbroek kost €50,-. Je verdient €5,- per uur. Hoeveel uur moet je werken?

Antwoord (uur): _____

8. Een patatje kostte vroeger €2,-. Nu kost het €4,-. Hoeveel euro duurder is het geworden?

Antwoord (€): _____

Les 5.5 — Zelf een loonstrookje uitrekenen

Leerdoel: Je berekent zelf een nettoloon door een inhouding van het brutoloon af te trekken.

Theorie & uitleg

In les 5.2 zag je wat bruto- en nettoloon zijn. Nu ga je zelf een loonstrookje narekenen — precies zoals het er in het echt uitziet.

Kernbegrippen

Brutoloon : het loon vóór belasting en premies.

Nettoloon : het loon dat je daadwerkelijk ontvangt.

Stappenplan: van uren naar nettoloon (voorbeeld: 17 jaar, 10 uur)

1. Uren × uurloon: 10 × € 5,92 = € 59,20 ->
2. Brutoloon: € 59,20 ->
3. Min inhoudingen: loonheffing: € 0 (loonheffingskorting) ->
4. Nettoloon: € 59,20 op je rekening

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is brutoloon?

2. Wat is nettoloon?

3. Je werkt 10 uur tegen €8,- per uur. Bereken je brutoloon.

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Je brutoloon is €120,-, en er wordt €12,- ingehouden. Bereken je nettoloon.

5. Je hebt een klein bijbaantje. Gaat er veel of weinig loonheffing van je loon af? Maak de zin af: "Weinig, want ..."

Extra rekenopdrachten

Niveau 2F

1. [2F] Je werkt 12 uur per week tegen €7,50 per uur (18 jaar). Wat is je brutoloon per week?

Antwoord (€): _____

2. [2F] Je bruto weekloon is €50,-. Er gaat €4,- loonheffing af. Wat is je nettoloon?

Antwoord (€): _____

3. [2F] Je werkt 5 uur. Je verdient €8,- per uur. Wat is je brutoloon?

Antwoord (€): _____

4. [2F] Je bruto weekloon is €80,-. Er gaat €6,- loonheffing af. Wat is je nettoloon?

Antwoord (€): _____

5. [2F] In een klas van 24 leerlingen heeft de helft een bijbaantje. Hoeveel leerlingen zijn dat?

Antwoord: _____

6. [2F] Je verdient €10,- per uur. Met een toeslag krijg je €2,- per uur extra. Hoeveel verdien je dan per uur?

Antwoord (€): _____

7. [2F] Je werkt 4 weken. Elke week verdien je €30,-. Hoeveel verdien je samen?

Antwoord (€): _____

Deze pagina is bewust leeg gelaten.

THEMA 6

Frietjes, spaarpotjes & het geheim van de bank

Inflatie, geld en de rol van de bank

Leerjaar 2 basis/kader

Les 6.1 — Waarom kostte een frietje vroeger minder?

Leerdoel: Je herkent wat inflatie is. Je kruist aan wat er met je koopkracht gebeurt als je loon minder stijgt dan de inflatie.

Theorie & uitleg

Vraag het je ouders of grootouders: een frietje kostte rond 2000 nog zo'n anderhalve euro. Nu betaal je er al snel €3,50 tot €4,- voor. Bijna alles is duurder geworden. Zijn frietjes ineens "beter" geworden? Nee. Dit heet **inflatie** .

Inflatie betekent niet dat één product duurder wordt. Het gaat om een stijging van het **algemene prijspeil** . Dus niet alleen frietjes, maar ook brood, kleding en huur worden duurder.

Inflatie

Inflatie betekent: bijna alle prijzen stijgen, en dat blijft doorgaan. Niet alleen friet, maar ook brood, kleding en huur. Met hetzelfde geld kun je dan minder kopen.

Hoe meet je inflatie?

Het CBS houdt elke maand bij wat een denkbeeldig **boodschappenmandje** kost. In dat mandje zitten honderden dingen die mensen vaak kopen, van brood tot huur. Kost het mandje dit jaar 3% meer dan vorig jaar? Dan is de inflatie 3%.

Koopkracht

Koopkracht is wat je met je geld kunt kopen.

- Stijgt je loon minder dan de prijzen? Dan daalt je koopkracht.
- Stijgt je loon meer dan de prijzen? Dan stijgt je koopkracht.

Een beetje inflatie is normaal

De Europese Centrale Bank (ECB) wil ongeveer 2% inflatie per jaar. Dat is een beetje, en dat is normaal. Heel veel inflatie is slecht: dan wordt je spaargeld snel minder waard. In les 6.4 lees je hoe de ECB dat probeert te voorkomen.

Inflatie in Nederland per jaar

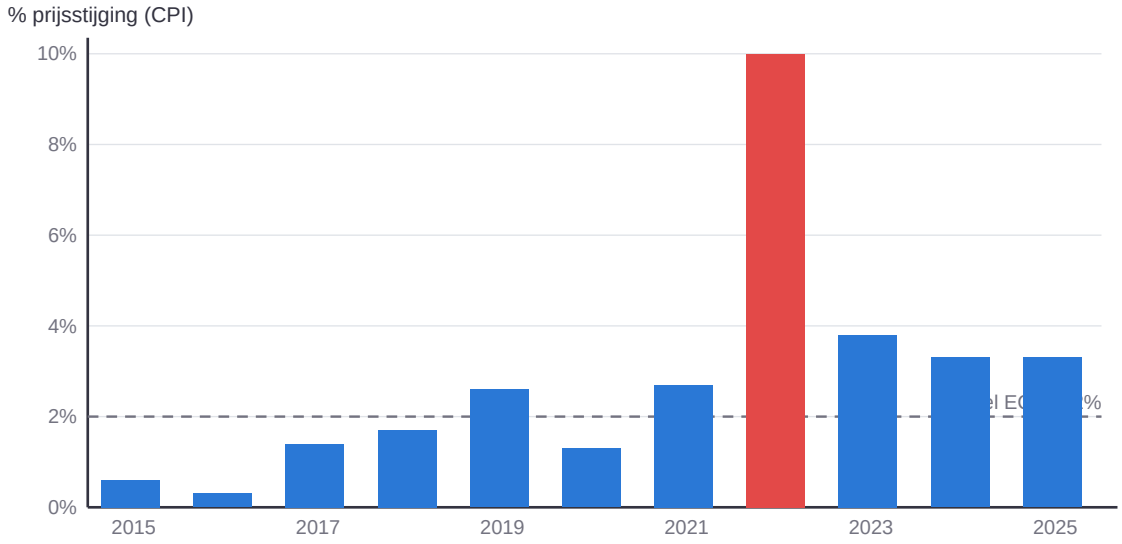

In 2022 stegen de prijzen extreem hard, vooral door dure energie na de Russische inval in Oekraïne.

Bron: CBS, jaarmutatie consumentenprijsindex

Kernbegrippen

Inflatie

Bijna alle prijzen stijgen, en dat blijft doorgaan. Met hetzelfde geld kun je dan minder kopen.

Koopkracht

Wat je met je geld kunt kopen.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

Informatiebron — prijs van een portie friet (in euro)

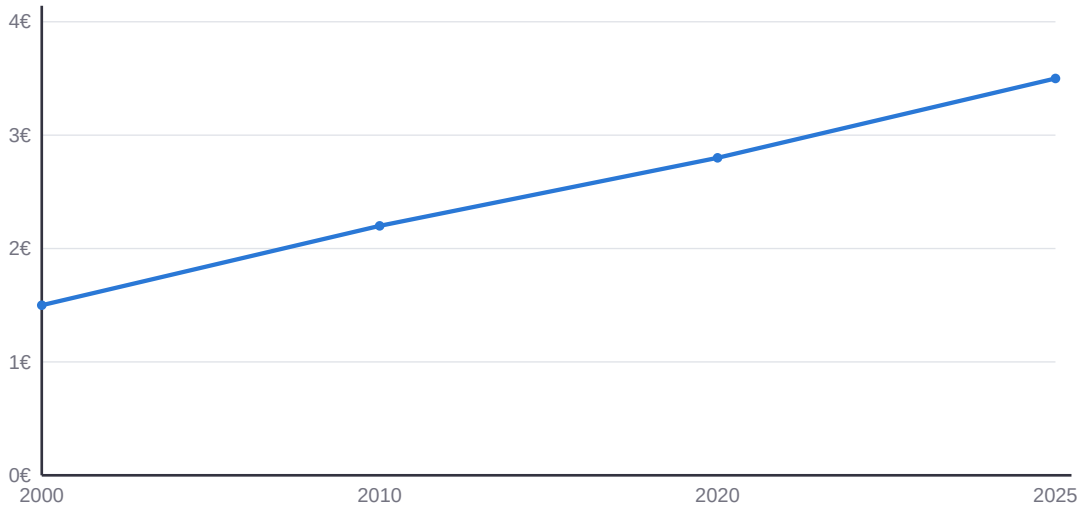

Fictief voorbeeld: afgeronde schattingen van een gemiddelde snackbarprijs, geen officiële cijfers.

1. Gebruik de grafiek. Met hoeveel euro is de prijs van een portie friet tussen 2000 en 2025 gestegen?

2. Hoe meet het CBS de inflatie? Gebruik het woord boodschappenmandje.

3. Wat is inflatie?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** Bijna alle prijzen stijgen
- ◯ **B** Eén product wordt duurder
- ◯ **C** Prijzen dalen

4. Maak de zin af: "Koopkracht is wat ik met mijn geld kan ..."

5. Hoeveel inflatie per jaar vindt de ECB normaal?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ 2%
- ◯ 20%
- ◯ 50%

Zilver: Toepassing & Rekenen

6. Je loon blijft gelijk. Alle prijzen stijgen. Kun je dan meer of minder kopen?

7. Een frietje kostte €3,- en kost nu €4,-. Hoeveel euro is het duurder geworden?

8. Is dit inflatie? "Eén winkel maakt zijn snoep duurder. Alle andere prijzen blijven gelijk."

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Ja
- ◯ Nee

Maak de zin af: "Nee, want ..."

Les 6.2 — Wat ís geld eigenlijk?

Leerdoel: Je herkent de drie functies van geld: ruilmiddel, rekenmiddel, oppotmiddel. Je wijst er één aan in een voorbeeld.

Theorie & uitleg

Stel dat geld niet bestond. Dan moet je ruilen. Jij hebt een zelfgebakken taart en je wilt een koptelefoon. Dan moet je iemand vinden die een koptelefoon heeft én jouw taart wil. Dat is lastig. Met geld gaat het veel makkelijker. Geld heeft drie functies.

Functie 1: ruilmiddel

Je kunt met geld betalen, en iedereen neemt het aan. Voorbeeld: je betaalt met je pinpas voor een frietje.

Functie 2: rekenmiddel

Met geld kun je prijzen vergelijken. Een koptelefoon van €80,- en een fiets van €400,-: je ziet meteen wat duurder is.

Functie 3: oppotmiddel

Je kunt geld bewaren (sparen) en later uitgeven. Let op: bij hoge inflatie wordt gespaard geld minder waard.

Chartaal en giraal geld

- **Chartaal geld** : munten en briefjes.
- **Giraal geld** : geld op je bankrekening.

Het meeste geld is giraal geld.

De drie functies van geld

Functie	Wat doe je ermee?	Voorbeeld
Ruilmiddel	betalen; iedereen accepteert het	loon van je bijbaan gebruiken voor een koptelefoon
Rekenmiddel	waarde vergelijken in één eenheid	een fiets van € 400 = 5 koptelefoons van € 80
Oppotmiddel	bewaren voor later	een half jaar sparen voor een telefoon

Inflatie raakt vooral de oppotfunctie: gespaard geld wordt minder waard.

Aandeel contante betalingen aan de kassa in Nederland

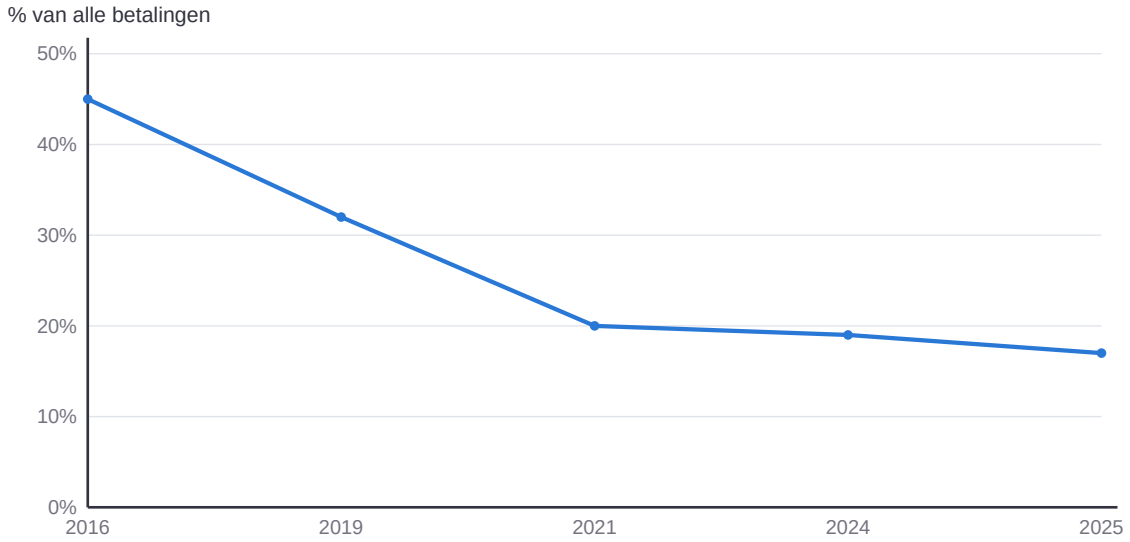

Bron: De Nederlandsche Bank (DNB). Let op: de jaren op de x-as liggen niet even ver uit elkaar.

Kernbegrippen

Ruilmiddel

Je kunt met geld betalen, en iedereen neemt het aan.

Rekenmiddel

Met geld kun je prijzen vergelijken.

Oppotmiddel

Je kunt geld bewaren (sparen) en later uitgeven.

Chartaal geld

Munten en briefjes.

Giraal geld

Geld op een bankrekening.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Noem de drie functies van geld.

2. Wat is chartaal geld?

3. Wat is giraal geld?

4. Waarom is ruilen zonder geld lastig? Gebruik het voorbeeld van de taart en de koptelefoon.

5. Je betaalt een frietje met je pinpas. Welke functie van geld is dit?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Ruilmiddel
- ◯ Rekenmiddel
- ◯ Oppotmiddel

6. Je hebt €50,- op je bankrekening. Is dat chartaal of giraal geld?

Zilver: Toepassing & Rekenen

7. Je zet elke maand €20,- apart voor een concertkaartje. Welke functie van geld gebruik je? Leg uit.

8. Je ziet een koptelefoon van €80,- en een fiets van €400,-. Je ziet meteen wat duurder is. Welke functie van geld is dit?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Ruilmiddel
- ◯ Rekenmiddel
- ◯ Oppotmiddel

9. Je spaart geld. Daarna komt er veel inflatie. Wat gebeurt er met je spaargeld? Maak de zin af: "Ik kan er later ... mee kopen."

Les 6.3 — Wat doet de bank met jouw geld?

Leerdoel: Je herkent het verschil tussen een betaalrekening en een spaarrekening. Met een invulschema reken je de rente over spaargeld uit. Je wijst één trucje van oplichters aan.

Theorie & uitleg

Je zakgeld of loon komt op je bankrekening. Je betaalt met je pas of je telefoon. Dat geld op je rekening is **giraal geld** (les 6.2). Wat doet een bank voor jou? Drie dingen: betalen, sparen en lenen.

Betalen: de betaalrekening

Op je **betaalrekening** staat het geld dat je elke dag gebruikt. Je zakgeld of loon komt erop. Je betaalt ermee in de winkel en online.

Het **saldo** is het bedrag dat op je rekening staat. Is je saldo €0? Dan kun je niets meer betalen.

Sparen: de spaarrekening

Geld dat je niet meteen nodig hebt, zet je op een **spaarrekening** . De bank geeft je daarvoor een beloning: **rente** .

Voorbeeld: je hebt €100. De rente is 2% per jaar. 1% van €100 = €1. 2% = 2 × €1 = **€2 rente** . Na een jaar heb je €102.

Invulschema: 1% = bedrag ÷ 100 = € ... Rente = ... × € ... = € ...

Lenen kost geld

Je kunt ook geld **lenen** bij de bank. Dat geld moet je terugbetalen. Je betaalt er rente bij. Rente is dan de prijs van het lenen.

Voorbeeld: je leent €100. Je betaalt €110 terug. De rente is €10.

Let op: oplichters

- **Nepbericht.** Je krijgt een bericht dat van je bank lijkt te komen. Er staat een link in. Klik er niet op. Dit heet **phishing** .
- **Je pincode is alleen van jou.** Je bank vraagt er nooit om.
- **Leen je pinpas nooit uit.** Ook niet voor geld. Oplichters gebruiken jouw rekening dan voor gestolen geld. Jij krijgt de schuld. Zo iemand heet een **geldezel** .

Twijfel je? Vraag het aan je ouders, je mentor of bel zelf je bank.

Burgerschap — Je mag jezelf zijn

Jouw geld is van jou. Je mag altijd nee zeggen als iemand om je pas of code vraagt.

Betalen, sparen en lenen bij de bank

	Betaalrekening	Spaarrekening	Lening
Waarvoor?	betalen	sparen	lenen
Rente	geen	jij krijgt rente	jij betaalt rente
Voorbeeld met € 100	blijft € 100	na een jaar € 102	je betaalt € 110 terug

De bedragen zijn voorbeelden.

Zo werkt phishing

1. Je krijgt een bericht: "Uw pas verloopt vandaag" ->
2. Je klikt op de link: een nepwebsite ->
3. Je vult je codes in ->
4. Oplichters halen je rekening leeg

Stop bij stap 1: klik niet op de link. Je bank vraagt nooit om je codes.

Kernbegrippen

De Nederlandsche Bank (DNB)
De centrale bank van Nederland. DNB controleert de banken.

Betaalrekening
De rekening voor je dagelijkse geld. Je loon of zakgeld komt erop en je betaalt ermee.

Saldo
Het bedrag dat op je rekening staat.

Spaarrekening
Een rekening voor geld dat je niet meteen nodig hebt. Je krijgt er rente over.

Rente
Bij sparen: de beloning die je van de bank krijgt. Bij lenen: de prijs die je betaalt voor het lenen.

Phishing
Oplichting met een nepbericht dat van je bank lijkt te komen. De link gaat naar een nepwebsite.

Geldezel
Iemand die zijn pinpas of rekening uitleent aan criminelen. Dat is strafbaar.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

Informatiebron — sms

Uw bankpas verloopt vandaag. Vraag direct een nieuwe aan via bank-veilig-pas.nl/nieuw

Yara krijgt deze sms. De afzender lijkt haar bank te zijn.

1. Gebruik de bron. Waaraan kun je zien dat dit bericht waarschijnlijk van oplichters komt? Noem twee dingen.

2. Op welke rekening komt je zakgeld of loon binnen?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Betaalrekening
- ◯ Spaarrekening

3. Maak de zin af: "Op een spaarrekening krijg ik van de bank ..."

4. Wat is rente bij lenen?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** De prijs die je betaalt voor het lenen
- ◯ **B** Een cadeau van de bank
- ◯ **C** Korting

5. Mag je je pincode aan een vriend geven?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ Ja
- ◯ Nee

Maak de zin af: "Nee, want ..."

Zilver: Toepassing & Rekenen

6. Je hebt €100,- op je spaarrekening. De rente is 2% per jaar. Vul in: 1% van €100 = €1. 2% = 2 × €1 = € ...

7. Je leent €100,-. Je moet €110,- terugbetalen. Hoeveel euro rente betaal je?

8. Iemand wil jouw pinpas een week lenen. Je krijgt er €100,- voor. Doe je het? Maak de zin af: "Nee, want ..."

9. Je spaargeld groeit een beetje door rente. Maar de prijzen stijgen harder. Kun je dan meer of minder kopen?

Rekenopdrachten

1. Je hebt €300,- op je spaarrekening. De rente is 2% per jaar. Hoeveel rente krijg je na één jaar?

Antwoord (€): _____

2. Je zet elke maand €15,- op je spaarrekening. Hoeveel heb je na 12 maanden gespaard (zonder rente)?

Antwoord (€): _____

3. Je hebt €200,- op je spaarrekening. De rente is 1% per jaar. Invulschema: €200 ÷ 100 = €... Hoeveel rente krijg je?

Antwoord (€): _____

4. Op je rekening staat €50,-. Je pint €20,-. Wat is je saldo nu?

Antwoord (€): _____

5. Je leent €100,-. Je betaalt €8,- rente. Hoeveel betaal je in totaal terug?

Antwoord (€): _____

6. Je spaart €10,- per maand. Hoeveel heb je na 6 maanden?

Antwoord (€): _____

Les 6.4 — De ECB: bewaker van de euro en de rente

Leerdoel: Je herkent wat de ECB doet. Je kruist één gevolg van een hogere rente aan.

Theorie & uitleg

Bronvermelding en actualiteit vereist:

de exacte hoogte van de beleidsrente en het actuele inflatiecijfer veranderen regelmatig. Controleer en actualiseer de cijfers in deze les vóór gebruik via ecb.europa.eu (depositorente en inflatie in de eurozone) en cbs.nl (inflatie in Nederland).

De ECB

De **Europese Centrale Bank (ECB)** in Frankfurt is de centrale bank van alle landen met de euro, ook van Nederland. Het belangrijkste doel van de ECB: de prijzen stabiel houden. De ECB wil ongeveer 2% inflatie per jaar. Dat heet **prijsstabiliteit** .

De rente

Het belangrijkste middel van de ECB is de **rente** .

- Verhoogt de ECB de rente? Dan vragen banken ook meer rente. Lenen wordt duurder en sparen levert meer op. Mensen en bedrijven geven minder uit. Daardoor stijgen de prijzen minder snel.
- Verlaagt de ECB de rente? Dan wordt lenen goedkoper. Mensen en bedrijven geven meer uit.

De ECB beslist zelf

Politici mogen de ECB niet vertellen wat ze moet doen. Zo kan de ECB ook een besluit nemen dat niet populair is, zoals een hogere rente.

De rente kan niet eindeloos omhoog

Werkloosheid : mensen die willen werken, maar geen baan hebben.

Verhoogt de ECB de rente te veel? Dan remt de economie te veel af. Dan kan de werkloosheid stijgen. Daarom kan de ECB de rente niet eindeloos verhogen.

Hoe een renteverhoging de inflatie afremt

1. ECB verhoogt de rente ->
2. Lenen wordt duurder, sparen aantrekkelijker ->
3. Mensen en bedrijven geven minder uit ->
4. Prijzen stijgen minder hard

Keerzijde: minder bestedingen kunnen ook banen kosten.

De depositorente van de ECB

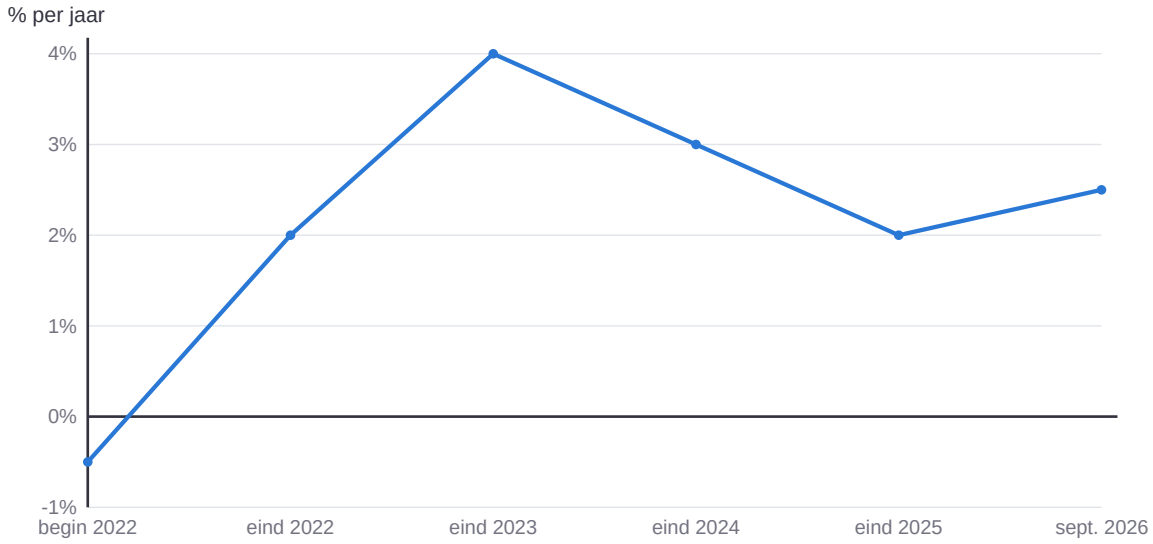

Na de hoge inflatie van 2022 verhoogde de ECB de rente snel. Toen de inflatie daalde, ging de rente weer omlaag. In 2026 volgden weer twee verhogingen, door dure energie.

Bron: ECB (stand aan het eind van elk jaar)

Kernbegrippen

Europese Centrale Bank (ECB)

De centrale bank van alle landen met de euro. De ECB zorgt dat de prijzen niet te snel stijgen.

Prijsstabiliteit

Het doel van de ECB: prijzen stijgen niet te snel, ongeveer 2% per jaar.

Werkloosheid

Mensen die willen werken en kunnen beginnen, maar geen baan hebben.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is het hoofddoel van de Europese Centrale Bank (ECB)?

2. Wat betekent prijsstabiliteit als doel van de ECB?

3. Wat gebeurt er meestal met lenen als de ECB de rente verhoogt?

4. Wat wil de ECB?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** Dat de prijzen niet te snel stijgen
- ◯ **B** Dat alles gratis wordt
- ◯ **C** Dat iedereen meer loon krijgt

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Wat gebeurt er meestal als de ECB de rente verlaagt?

6. De ECB doet de rente omhoog. Wordt lenen dan duurder of goedkoper?

7. De prijzen stijgen heel hard. Doet de ECB de rente dan omhoog of omlaag? Maak de zin af: "Omhoog, want ..."

8. Wat is werkloosheid?

Kruis het goede antwoord aan.

- ◯ **A** Mensen willen werken, maar hebben geen baan
- ◯ **B** Mensen hebben vakantie
- ◯ **C** Mensen werken te veel

Les 6.5 — Koopkracht in de praktijk: prijzen toen en nu

Leerdoel: Je vergelijkt zelf prijzen van vroeger met nu, en berekent het verschil in euro's.

Theorie & uitleg

Je leerde in dit thema waarom een frietje vroeger minder kostte. Nu ga je zelf op zoek naar een voorbeeld: vraag een ouder, opa of oma wat een product vroeger kostte, en vergelijk dat met de prijs nu.

Kernbegrippen

Koopkracht : wat je met je geld echt kunt kopen.

Inflatie : bijna alle prijzen stijgen, en dat blijft zo.

Prijzen toen en nu (voorbeelden uit dit thema en thema 5)

Product	Toen	Nu	Verschil in euro
Frietje met	± € 1,50 (rond 2000)	± € 3,75	+ € 2,25
Bioscoopkaartje	± € 1,25 (1970, omgerekend)	± € 14,00	+ € 12,75

Afgeronde schattingen. Vraag zelf thuis naar een ander product en vul de tabel aan.

Oefeningen & rekenopdrachten

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is koopkracht?

2. Een product kostte vroeger €2,- en kost nu €3,-. Is dit een prijsstijging of -daling?

3. Bereken: een frietje kostte €1,50 en kost nu €2,25. Met hoeveel euro is de prijs gestegen?

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Een brood kostte vroeger €1,- en kost nu €3,-. Hoeveel keer zo duur is het geworden?

5. De prijzen stijgen. Je zakgeld stijgt even hard. Kun je dan meer, minder of evenveel kopen?

Extra rekenopdrachten

Niveau 2F

1. [2F] De rente van de ECB stijgt van 2% naar 4,5%. Met hoeveel procentpunt stijgt de rente? (Het verschil tussen twee percentages noem je procentpunten.)

Antwoord (procentpunt): _____

2. [2F] Een bank verstrekt een lening van €5.000,-. De klant lost na een jaar €1.200,- af. Hoeveel van het giraal geld dat door deze lening is ontstaan, is er dan nog?

Antwoord (€): _____

3. [2F] De energierekening stijgt met 10%, van €80,- naar hoeveel euro?

Antwoord (€): _____

4. [2F] Een boodschappenmandje kostte vorig jaar €50,- en kost nu €52,-. Hoeveel procent inflatie is dit?

Antwoord (%): _____

5. [2F] Een frietje kostte €2,- en kost nu €3,20. Hoeveel euro is het duurder geworden?

Antwoord (€): _____

6. [2F] Een boodschappenmandje kostte €100,-. Nu kost het €103,-. Hoeveel procent duurder is het? (Tip: van €100 is €1 precies 1%.)

Antwoord (%): _____

7. [2F] Je loon is €50,- per week. Je krijgt €5,- erbij. Hoeveel verdien je nu per week?

Antwoord (€): _____

8. [2F] Een fiets kost €400,-. Volgend jaar kost hij €20,- meer. Wat kost de fiets dan?

Antwoord (€): _____

Toetsvoorbereiding

De toets van toetsblok 3 gaat over thema 5 (Je eerste bijbaantje bij de Appie) en thema 6 (Frietjes, spaarpotjes & het geheim van de bank). Werk deze pagina's door in de week vóór de toets:

1. Lees elk leerdoel en vink het vakje aan als je het echt kunt. Twijfel je? Lees die les nog eens door en maak de opdrachten opnieuw.
2. Schrijf bij elk kernbegrip in je eigen woorden op wat het betekent, zonder te spieken. Controleer daarna bij de les of je het goed had.
3. Maak de eindquiz van beide thema's online. Je ziet meteen wat je goed en fout hebt.

Eindquiz thema 5: vlaconomie.nl/thema-5/eindquiz
Eindquiz thema 6: vlaconomie.nl/thema-6/eindquiz
Leerdoelen online afvinken: vlaconomie.nl/leerjaar2/leerdoelen

Leerdoelen — kan ik dit?

Thema 5 — Je eerste bijbaantje bij de Appie

Les 5.1 — Solliciteren bij de Appie: hoe werkt de arbeidsmarkt?

- ☐ Je herkent wat de arbeidsmarkt is. Je wijst in een tabel aan wat het minimumjeugdloon voor jouw eigen leeftijd is.

Les 5.2 — Bruto, netto en dat mysterieuze loonstrookje

- ☐ Je herkent het verschil tussen brutoloon en nettoloon. Met een invulschema bereken je een eenvoudig nettoloon.

Les 5.3 — Waarom cao-afspraken handig zijn

- ☐ Je herkent wat een cao is. Je wijst één voordeel voor werknemers aan.

Les 5.4 — Investeren in jezelf (en een tijdreis naar 1970)

- ☐ Je herkent dat leren of een cursus volgen een investering kan zijn. Je herkent het verschil tussen nominaal en reëel inkomen.

Les 5.5 — Zelf een loonstrookje uitrekenen

- ☐ Je berekent zelf een nettoloon door een inhouding van het brutoloon af te trekken.

Thema 6 — Frietjes, spaarpotjes & het geheim van de bank

Les 6.1 — Waarom kostte een frietje vroeger minder?

- ☐ Je herkent wat inflatie is. Je kruist aan wat er met je koopkracht gebeurt als je loon minder stijgt dan de inflatie.

Les 6.2 — Wat ís geld eigenlijk?

- ☐ Je herkent de drie functies van geld: ruilmiddel, rekenmiddel, oppotmiddel. Je wijst er één aan in een voorbeeld.

Les 6.3 — Wat doet de bank met jouw geld?

- ☐ Je herkent het verschil tussen een betaalrekening en een spaarrekening. Met een invulschema reken je de rente over spaargeld uit. Je wijst één trucje van oplichters aan.

Les 6.4 — De ECB: bewaker van de euro en de rente

- ☐ Je herkent wat de ECB doet. Je kruist één gevolg van een hogere rente aan.

Les 6.5 — Koopkracht in de praktijk: prijzen toen en nu

- ☐ Je vergelijkt zelf prijzen van vroeger met nu, en berekent het verschil in euro's.

Kernbegrippen — weet ik wat het betekent?

Schrijf de betekenis in je eigen woorden op. Kijk daarna bij de les of je het goed had.

Thema 5 — Je eerste bijbaantje bij de Appie

Arbeidsmarkt

Productiefactoren

Vraag naar arbeid

Aanbod van arbeid

Minimumjeugdloon

Wettelijk minimumloon (WML)

Brutoloon

Nettoloon

Loonheffing

Loonheffingskorting

Loonstrookje

Vakantiegeld

Collectieve arbeidsovereenkomst (cao)

Vakbond

Menselijk kapitaal

Investeren in menselijk kapitaal

Nominaal inkomen

Reëel inkomen

Inflatie

Opofferingskosten

Thema 6 — Frietjes, spaarpotjes & het geheim van de bank

Koopkracht

Ruilmiddel

Rekenmiddel

Oppotmiddel

Chartaal geld

Giraal geld

De Nederlandsche Bank (DNB)

Betaalrekening

Saldo

Spaarrekening

Rente

Phishing

Geldezel

Europese Centrale Bank (ECB)

Prijsstabiliteit

Werkloosheid